

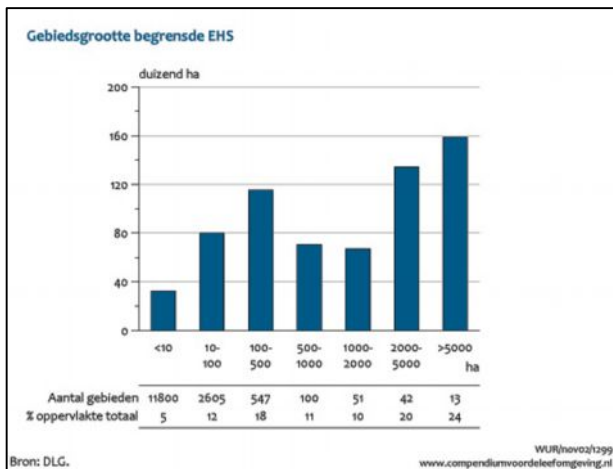
REALISATIE NIEUWE NATUUR

Frits Franssen

Overall in Nederland wordt nieuwe natuur gerealiseerd, tenminste zo lijkt het als je de kranten en andere media een beetje volgt. Soms heeft die nieuwe natuur klinkende namen zoals De Groene Jonker, wat trouwens een mooie titel zou zijn voor een spannend jongensboek. Dat die gebieden geliefd zijn bij zowel vogels als vogelaars spreekt bijna voor zich. Dat blijkt ook uit het aantal ornithologische bijzonderheden, dat gemeld wordt uit dergelijke gebieden.

Ecologische hoofdstructuur

Nu is Nederland een klein, vol land en worden functies van gebieden samengevoegd om op een rendabele manier nieuwe natuur te realiseren. Om bestaande natuur te beschermen, is eind jaren 80 van de vorige eeuw de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) geformuleerd. In tegenstelling tot wat je zou verwachten, is het geen aaneengesloten solide netwerk, maar een verzameling losse plukjes natuur, verspreid over een groot deel van Nederland. De grafiek geeft een idee van de bonte verscheidenheid in die gebieden en toont dat bijna 78% van de aangewezen EHS gebiedjes niet meer dan 10 hectaren beslaat, samen goed voor slechts 5% van het totale oppervlak aan EHS.

Van de in totaal 15.158 gebieden van de EHS zijn er maar 206 met een omvang van meer dan 500 ha. Natuurgebieden met een omvang die er werkelijk toe doet (2000 of meer ha) zijn er maar 55. Het Fochteloërveen op de grens tussen Friesland en Drenthe is zo'n 2000 ha groot gebied. Door de uitgestrektheid en daarvoor grote rust, broeden er zelfs kraanvogels met drie of vier legsels dit voorjaar. Van het Fochteloërveen is met miljoenen uit Europa en van de Postcode Loterij en

anderen weer een echt nat hoogveen gemaakt. Daarvoor was een grote inspanning van Natuurmonumenten en vele andere partijen nodig.

Sinds 1990 wordt aan de EHS gewerkt om aansluiting tussen al die geïsoleerde gebieden mogelijk te maken door aankoop van agrarisch gebruikt land dat wordt omgevormd tot natuur. Die met elkaar in verbinding staande natuurgebieden moeten (gaan) dienen als nationale verbindingswegen voor planten en dieren om de biodiversiteit in stand te houden. De Verenigde Naties hebben 2010 uitgeroepen tot jaar van de biodiversiteit, niet om die biodiversiteit te vieren, maar juist omdat de soortenrijkdom wereldwijd in hoog tempo afneemt. Een met vaardige hand voortgestuwde realisatie van de EHS is het enige instrument dat ons rest om in ieder geval de voorwaarden in stand te houden om verdere afkalving van de biodiversiteit in Nederland tot staan te brengen. De doelstelling van de politiek van eind jaren 80 was om in 2018 een kleine 112.000 hectare te hebben verworven en als natuur te hebben ingericht. Dat leek een realistisch scenario en tussen 1990 en 2003 werd de jaarlijkse doelstelling van 4400 ha met betrekking tot verwerving en inrichting van nieuwe natuur gehaald.

Met het aantreden van het eerste kabinet Balkenende kwam het hele project echter bruusk tot stilstand. In 2007 werd van de jaarlijks geraamde 4400 ha nieuwe natuur slechts 88 ha ingericht, waarmee in totaal 48.971 ha van de beoogde 112.000 ha was ingericht. In het tempo waarin de opeenvolgende kabinetten Balkenende de realisatie van nieuwe natuur ter hand namen, duurt het tot ver na 2050 voordat de doelstelling van de EHS is gerealiseerd. Als reden voor de tergende slakkengang waarin nieuwe natuur wordt gerealiseerd, noemt het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (LNV) de complexiteit van het herinrichtingsproces, waarbij nieuwe natuur moet worden ingericht als deel van integrale projecten, waar meerdere doelen tegelijkertijd gerealiseerd moeten worden. Veelzeggend in dit opzicht is de brief die Balkenende schreef aan EU-commissaris Barroso, waarin hij pleitte voor meer soepelheid in de omgang met Natura 2000 gebieden, om de economie niet in de weg te zitten. Terecht kreeg Balkenende van Brussel het deksel op zijn neus. Tegelijkertijd toont het ook de zwakke positie waarin de natuur zich bevindt in ons land.

Herinrichting Vliegbasis Soesterberg

Een voorbeeld van de ingewikkelde relatie tussen de politiek en natuur dichterbij huis is de herinrichting van de voormalige vliegbasis Soesterberg. Bert van 't Holt brak in zijn artikel "Unieke natuur vliegbasis bedreigd" een lans voor een zorgvuldige inventarisatie van de huidige natuurwaarde van het gebied. Dat is geen luxe maar een absolute voorwaarde, omdat die huidige natuurwaarde wordt gebruikt als uitgangspunt waaraan de natuurwaarde na de herinrichting van het gebied wordt gerelateerd. De ligging van de vliegbasis, volledig binnen de EHS, legt een zware verplichting op partijen om de natuur serieus te nemen. Echter, er was geen geld meer voor de realisatie van de herinrichtingsplannen met bestemming natuur, omdat de gelden die bedoeld waren voor de herinrichting van de voormalige vliegbasis een andere bestemming hebben gekregen. Dat resulteerde in een plan waarin economische doelen, huisvesting en natuurdoelen gecombineerd werden. Hoogwaardige natuur wordt gefinancierd door woningbouw, waarmee de

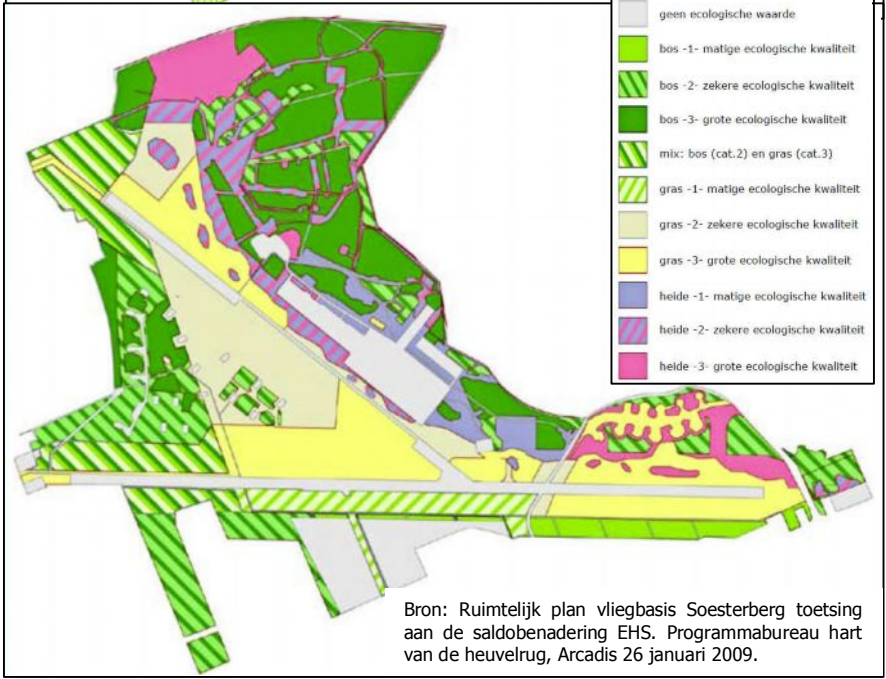
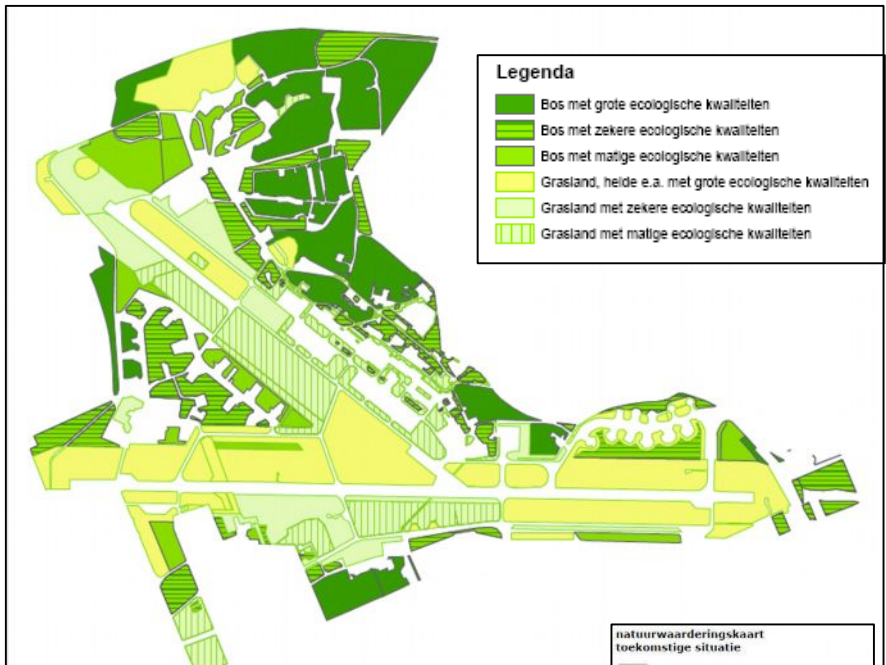
natuurdoelen van de vliegbasis "kostenneutraal" kunnen worden gerealiseerd. Dat is een mechanisme dat in toenemende mate door de politiek wordt gehanteerd om hoogwaardige natuur rendabel te maken.

Bij de vliegbasis wordt 16 ha aan de randen van de vliegbasis ter hoogte van Soesterberg en een klein stukje Zeist gebruikt voor woningbouw. Daarvoor is wel eerst een aanpassing van de bestemmingsplannen vereist, waarmee woningbouw binnen de EHS mogelijk wordt gemaakt. De Vogelwacht heeft daartegen bezwaar aangetekend, niet om moeizaam bevochten compromissen te frustreren, maar om de politiek scherp te houden en de EHS te beschermen. Er vindt namelijk een soort wisseltruc plaats om aan te tonen dat de natuur op de vliegbasis erop vooruit gaat, zowel in kwaliteit als in kwantiteit.

Een van de voorwaarden waaronder LNV goedkeuring verleent voor de herinrichtingsplannen is de zogenoemde saldobenadering, die bepaalt dat er na de herinrichting van het gebied minstens evenveel natuur(waarde) aanwezig moet zijn als ervoor. Door sloop van bebouwing op het vliegveld en afdekking van delen van de startbaan wordt een groter aaneengesloten areaal natuur gerealiseerd op een 16 ha kleiner oppervlak van de voormalige vliegbasis. Daardoor wordt volgens Hart van de Heuvelrug binnen de projectgrenzen in de nieuwe situatie 378 ha natuur gecreëerd tegen 317 ha nu. De grootste natuurwaarde van de vliegbasis van nu zijn de schrale graslanden, die naast grote aantallen broedvogels van de rode lijst ook andere bijzondere levensvormen herbergen. Op het oog wordt juist dat areaal graslanden verkleind, hoewel dat in de kaarten van Bureau Arcadis niet tot uitdrukking komt. De oorzaak van die onduidelijkheid is juist de weinig gedetailleerde inventarisatie die is uitgevoerd door Bureau Bakker, zoals eerder betoogd door Van 't Holt, waardoor het vergelijken van de oude met de nieuwe situatie een beetje appels met peren vergelijken is. Bovendien kan met een gedetailleerdere inventarisatie ook blijken dat er een groter areaal natuur aanwezig is op de vliegbasis dan de 317 ha die door Bureau Bakker is aangewezen, waardoor de saldobenadering mank gaat. Als we ervan uitgaan dat er geen vermindering van het areaal graslanden in de nieuwe situatie optreedt, valt er toch te vrezen voor de enorme aantallen veldleeuweriken die nu op de vliegbasis broeden.

Het prachtige park dat straks tussen Soest, Soesterberg en Zeist ligt, zal toch moeten worden aangelegd. De werkzaamheden, grondverplaatsingen en beplantingswerkzaamheden die daarvoor nodig zijn, zullen in de overgangsfase voor de nodige onrust zorgen. Grofweg de helft van de zuidelijke schraalgraslanden zal aan de westkant worden omgezet in bos. Daarvan komt een klein gedeelte nieuw terug aan de zuidoostkant.

Betrokken partijen zijn zonder uitzondering gelukkig met het uiteindelijke plan, dat het beste compromis wordt gevonden tussen het wenselijke en het haalbare. Er moet gezegd worden dat het plan voor de herinrichting er prachtig uitziet voor een natuurpark, want dat wordt het door de veelheid aan functies die verenigd worden. Naast hoogwaardige natuur en woningbouw moet prominent in het gebied de museumfunctie worden versterkt, met de aanleg van 300 tot 650 parkeerplaatsen en een evenemententerrein, waar zo'n tien keer per jaar evenementen georganiseerd zullen worden. Daarnaast worden ten behoeve van recreatie

Bron: Ruimtelijk plan vliegbasis Soesterberg toetsing aan de saldobenadering EHS. Programmabureau hart van de heuvelrug, Arcadis 26 januari 2009.

fietspaden aangelegd in het westelijke en noordelijke deel van de vliegbasis, dat de hoofdfunctie hoogwaardig bos krijgt en blijven de zweefvliegers gebruik maken van de basis. Bovendien wordt er aan de oostkant van het terrein een toeristisch treinspoor aangelegd vanaf station Den Dolder langs het Militair Museum naar een nieuw te bouwen station Soesterberg, dat door deze ontsluiting opgestuwd moet worden in de vaart der volkeren.

De Vogelwacht Utrecht volgt de ontwikkelingen met argusogen en komt op voor de leefomgeving van vogels. Bescherming van de EHS is daarbij een cruciaal punt. Noem me naïef, maar in mijn beleving is versterking van de natuur in de EHS iets anders dan de creatie van een natuurpark waarin volop gerecreëerd moet kunnen worden, met aanwezigheid van grote groepen mensen in het gebied, ook al is het maar aan de randen. De prominente ligging van het museum in het midden van het park zal overdag onrust en veel menselijk geluid veroorzaken. De geplande evenementen zullen dat alleen maar versterken.

In mindere mate treedt verstoring op door wandelende en fietsende recreanten. Ook in het Fochteloërveen, dat toch vele malen groter is dan de vliegbasis Soesterberg, veroorzaakt toenemende (fiets)recreatiedruk verstoring, waardoor er dit voorjaar een kraanvogellegsel verloren is gegaan. Nederland bekleedt in Europa de op twee na laagste positie als het gaat om de aanwijzing van Natura 2000 gebieden. Met een schamele 8,4% "Europese topnatuur" op land (die volledig binnen de EHS ligt) en 80-90% wit, vogelvrij verklaard land is het duidelijk waar voor de rentmeesters van het CDA de prioriteiten liggen. Als we zo doorgaan met de EHS te vermarkten, verliest de EHS zijn functie al voordat ze compleet zal zijn.

Bindende afspraken

Overigens legt Bureau Arcadis grote nadruk op het vastleggen van alle goede bedoelingen in bindende afspraken, zodat er straks ook daadwerkelijk nieuwe natuur wordt gerealiseerd naast de woningbouw binnen de EHS en de versterking van de museum- en evenementenfunctie in een natuurgebied. Voor politici is woningbouw en economische vooruitgang een activiteit waaraan ze status ontlenen, in tegenstelling tot "natuurbouw", waardoor compenserende maatregelen nogal eens in het gedrang komen. Een voorbeeld daarvan is de bouw van studentenflats in de Uithof bij Utrecht begin jaren negentig. Ter compensatie van verlies aan hoogwaardige natuur ter plaatse van de nieuwbouwflats zou er door de aanleg van plas-drasgebieden en beperking van de toegang tot het Vogelenbos verbeterde natuur elders worden gerealiseerd. Inmiddels is de bouw van die studentenflats 18 jaar geleden en zijn die compenserende maatregelen er nooit gekomen. Laten we echter optimistisch blijven en er vanuit gaan dat we er over een aantal jaren een prachtig stuk aaneengesloten nieuwe natuur met robuuste verbindingszones naar andere gebieden bij hebben in de provincie Utrecht.

Paapje - Jan van der Greef

Geraadpleegde bronnen

Caspar Janssen. Geschenk uit de hemel in het hoogveen. De Volkskrant woensdag 19 mei 2010, Wonen: pp. 42-43.

Realisatie nieuwe natuur. CBS, PBL, Wageningen UR (2010).

Compendium voor de leefomgeving. Website van CBS, PBL en Wageningen UR:

Ruimtelijk plan vliegbasis Soesterberg toetsing aan de saldobenadering EHS.

Programmabureau hart van de heuvelrug, Arcadis 26 januari 2009.

Ruimtelijk plan Vliegbasis Soesterberg. Eindredactie: Programmabureau Hart van de Heuvelrug, maart 2009.

Bert van 't Holt. Unieke natuur vliegbasis bedreigd. De Kruisbek 53(2): pp. 1-5, 2010.

John Janssen en Joop Schaminée. De natuur is vogelvrij verklaard. De Volkskrant, zaterdag 20 februari 2010, Kennis: pp. 5.

Marco Glastra. Vliegbasis Soesterberg: de schop kan de grond in. Mijn Landschap, pp. 5-10, zomer 2009.